

amb el seu estil brillant, intelligentíssim, sap esquitllar-se hàbilment quan es tracten temes personals, i un tel d'opacitat, de distanciament, de manca d'emoció, amara els seus escrits. En suma, més enllà dels magnífics treballs biogràfics de l'admirable Josep Ma Aloy, ens cal encara una biografia profunda, crítica, de l'escriptor i l'home Josep Vallverdú. Si la Càtedra Màrius Torres i el seu director, Joan Ramon Veny-Mesquida, al capdavant, emprenguéssin aquesta tasca, faria un gran servei. De moment, i tornant al llibre que recull les ponències del simposi acadèmic celebrat a l'octubre de 2023, a l'IEC i a la UdL, sobre les aportacions de Josep Vallverdú a la literatura i a la cultura catalanes, la millor manera d'acabar aquesta recomanació de llegir-lo és amb les paraules finals de la ponència de Joan Veny:

Garbera de gràcies, estimat Josep Vallverdú, pel regal de teva vida, sinònima d'exuberant creació literària, amor al país, lleidatà insubornable, apologia de la llengua, divulgació lingüística, model participatiu de llengua, immensa cultura literària, activisme incessant, finesa d'humor, bonhomia. Gràtitud infinita per haver rejevenit, enriquit, dignificat la nostra llengua. En el futur ens faran falta nous Vallverdús.

Josep VARELA I SERRA

CABRÉ, Teresa (2023): *Terminology. Cognition, language and communication*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 371 p.¹

Fonaments

Tots sabem, en el gremi lingüístic català, que parlar de certes matèries porta de seguida a parlar de certes persones: per exemple, si parlem d'etimologia, de Joan Coromines; si parlem de dialectologia, de Joan Veny. I sense voler fer rànquings ni comparacions, però amb una naturalitat que crec que podem convenir, parlar de terminologia en català ens porta a parlar, indefectiblement, de Maria Teresa Cabré i Castellví. I no pas perquè ella s'hagi dedicat només a la terminologia (són molt coneguts i rellevants els seus treballs de lexicologia, lexicografia, neologia i lingüística aplicada, en conjunt), sinó perquè, en sentit invers, des de la terminologia catalana el primer nom que cal posar sobre la taula és el seu.

El que ja no és tan conegut, almenys més enllà del camp d'estudi estricte de la terminologia, és que parlar-ne en una dimensió ja no sols catalana sinó internacional (que aquí és sinònim d'universal, però aquest terme sembla hiperbòlic) vol dir també parlar de Maria Teresa Cabré. A aquest fet hi ha contribuït de manera clara el llibre que ressenyem: un conjunt de publicacions seves traduïdes a l'anglès. Ara que es debat tant el paper del català com a llengua de la recerca (nacional i internacional), i sense que signifiqui posar pals a les rodes de la necessitat de reforçar-lo, no es pot perdre de vista que sempre ha estat molt difícil —avui potser ja és impossible— d'arribar als cims de la recerca internacional des del català (només). Aquest no és pas el primer cop que s'ha seguit l'estratègia d'ajudar a internacionalitzar una obra —uns continguts i unes propostes— fent-ne la traducció a l'anglès. També va passar així amb part de l'obra de Pompeu Fabra,² i s'ha dut a terme altres cops amb llibres, revistes i articles de lingüística catalana; comprovats els resultats, sembla que el camí de les dobles ver-

1. Textos traduïts per Besharat Fathi, Steven Norris i Sheila Queralt. Editor lingüístic: Steven Norris. Coordinació de Mercè Lorente en col·laboració amb Mariona Arnau, Elisabet Llopart i Jorge Mario Porras. El llibre es presenta en paper i en versió electrònica.

2. Costa (2009).

sions —i de tenir una cama a cada costat, a cavall del local i el global— dona bons fruits. Així ha estat també en aquesta ocasió, amb una autora tan reconeguda que ja ha estat nomenada doctora honoris causa per la Universidad Ricardo Palma (Lima, 2006), per la Universitat de Ginebra (2018) i per la Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya (2025). Per consegüent, el renom —la fama, segons la primera accepció del terme *renom* del DIEC— li ve alhora de fora i de dins, i de fa molts anys: recordem que la publicació dels seus llibres i manuals es va iniciar l'any 1979, amb obres que abasten també aspectes de l'anàlisi del discurs i de la semàntica.

Des de llavors, l'autora no només està avalada per una obra intel·lectual àmplia i sòlida, amb un nombre molt alt de publicacions, sinó també per una trajectòria farcida de fites pràctiques, aplicades i plenes d'impacte social, on s'inclouria encara aquesta èmfasi actual en la “transferència” que emergeix i guanya terreny arreu en els àmbits universitaris: primera directora del Centre de Terminologia Catalana (TERMCAT), fundat per la Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans (fundació inspirada i impulsada per ella, sense que això impliqui cap exageració, almenys segons el qui escriu); directora de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra; inspiradora i impulsora (també, anys abans) del Servei de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona (avui Serveis Lingüístics); directora de la Càtedra Pompeu Fabra (a la Universitat Pompeu Fabra); presidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i, per acabar, sintetitzant i simplificant, primera dona presidenta de l'Institut d'Estudis Catalans, reelegida per una àmplia majoria el 2025 per fer un segon mandat. Així doncs, teorització i recerca bàsica, pràctica i aplicada, transferència, divulgació, creació, promoció i direcció d'entitats o centres... Tot ha anat plegat i ben coordinat. Tots els aspectes mencionats fins ara no són gratuïts ni laudatoris perquè sí: són els fonaments i els materials que expliquen que hagi pogut escriure un llibre tan ambiciós i profitós com el que ens ocupa, una peça bàsica i que serà un clàssic per a la concepció de la terminologia, siguin quines siguin exactament les línies concretes i precises que se segueixin en l'evolució.

Continguts

La introducció del volum repassa la trajectòria de l'autora i ofereix un context adequat per entendre els continguts que inclou, que es desgranaran i comentaran en els paràgrafs següents. Els antecedents (bibliogràfics) —o almenys els antecedents que podem considerar directes i principals— són dues obres prou conegudes de l'autora:

(a) *La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona: Empúries, 1992. Es va traduir i adaptar al castellà (1993), al francès (1998) i a l'anglès (1999).

(b) *La Terminología. Representación y comunicación*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra, 1999.

El llibre editat el 2023 conté vint-i-un articles (o, de fet, capítols, en el nou format), que es van publicar originalment entre l'any 2000 i el 2015. Com es diu en el prefaci, la selecció ha estat feta per Rosa Estopà i Amor Muntané, i es basa en la rellevància dels articles, amb l'objectiu de representar «the author's views on terminology, both from a theoretical as well as from a methodological and applied point of view». S'agrupen en dues parts, amb aquests títols en l'anglès original:

(I) Fundamental elements of terminology as a field of knowledge.

(II) Terminology at the intersection between interdisciplinarity and transdisciplinarity.

En la primera part (capítols 1-12) s'examinen les teories de la terminologia i el seu "estat de coses" o "estat de la qüestió" (capítols 1-3), i com a nucli s'hi presenta la Teoria Comunicativa de la Terminologia (capítol 5), una interessant proposta de l'autora que s'allunya de la teoria general d'Eugen Wüster i d'altres models teòrics (aplicats des de la lingüística)³ i que col·loca la terminologia en un marc que l'enquadra molt bé: el fet comunicatiu, la comunicació com a procés que desenvolupa una activitat essencialment humana i que està lligada de manera íntima a la creació de coneixement. No es pot fer ciència, no es pot crear coneixement, sense termes, sense un vocabulari especialitzat. La terminologia abasta tots els llenguatges d'especialitat, i va més enllà del lèxic vist des d'una perspectiva massa simplista: abasta aspectes gramaticals, cognitius i discursius. Així està fonamentat el principi de poliedricitat (capítol 4), una de les pedres angulars de tot l'edifici que basteix Cabré: l'articulació d'aquestes tres dimensions —discursiva, cognitiva i lingüística— en terminologia. Segurament aquest és el principi fonamental —i, doncs, es converteix en una mena de pedra filosofal, si juguem amb els termes— i per descomptat una pedra preciosa amb un valor original i que no s'havia destacat mai prou. Teresa Cabré ha insistit molt en aquest punt de la poliedricitat o caràcter multifacètic dels termes, que sens dubte és un dels que l'acosta al fenomen comunicatiu. En realitat, podríem —mirant-nos-ho al revés— trobar-hi fàcilment la justificació, la causa: els fenòmens comunicatius són també essencialment poliedrics, i combinen dimensions cognitives, lingüístiques, socials i culturals. ¿Per què no les hi hauríem de trobar, aquestes dimensions, en la tasca terminològica? Aquesta és una de les grans troballes i propostes del llibre, de la teoria i de l'autora, i serveix de retruc per contextualitzar la terminologia com un dels centres de la lingüística aplicada i les ciències del llenguatge. Fixem-nos que aquesta concepció, justament també perquè és molt comunicativa, és alhora molt pragmàtica, encara que no s'hi faci servir el terme, però ja és prou ben sabut que per parlar de comunicació s'ha de parlar, vulguem o no, de semiòtica, i doncs de tres nivells o fases també prou coneguts: sintaxi (relació de les unitats entre elles), semàntica (relació de les unitats amb el significat) i pragmàtica (relació de les unitats amb els usos, que són necessàriament socioculturals). Els termes i les paraules no són entitats tan separades com s'havia pensat i defensat: el terme és, en realitat, un valor associable a la paraula, a qualsevol paraula, a priori. La concreció o materialització en termes i paraules depèn dels contextos reals, dels usos, i per tant el tombant pragmàtic (o comunicatiu) de la terminologia és ineludible. Si no es planteja i si no es té en compte, l'anàlisi i la proposta teòrica en conjunt coixejaran de manera ostensible, que és el que ja ha passat amb teories clàssiques de la terminologia, massa restrictives o incapaces d'abordar l'objecte d'estudi d'una manera holística, global.

Al llarg d'aquesta primera part l'autora examina també la contribució que fa la lingüística a la terminologia com a disciplina (capítol 6), i en dibuixa un panorama d'aproximacions i tendències (capítol 7), parant especial atenció en l'anàlisi textual, les estructures cognitives i la traducció (capítol 8), els textos especialitzats i les unitats de coneixement (capítol 9), la representació mental dels conceptes (capítol 10). Per acabar, planteja, per una banda, la unitat terminològica i el model de les portes (els múltiples punts d'accés a les unitats terminològiques) i, per una altra, el contingut especialitzat (capítols 11 i 12, respectivament).

3. Teoria general de base semiòtica. Altres models es poden concebre com a aplicacions dels corrents lingüístics a la terminologia. Vegeu sobre aquesta qüestió, i com a marc molt ben estructurat de la disciplina, l'article de Lorente / Cabré (2021).

En la segona part de les esmentades més amunt (capítols 13-21), Cabré se centra primer en les conseqüències metodològiques que implica la seva proposta teòrica (capítol 13), en l'impacte de les noves tecnologies en la terminologia i els canvis que hi ha introduït (capítol 14), en la documentació i la traducció especialitzada (capítols 15 i 16, respectivament), i en diversos aspectes de la relació entre la terminologia i la llengua estàndard (capítols 17 i 18). El capítol 19 es dedica a la implantació terminològica (amb exemples del francès del Quebec i el català), el capítol 20 a la formació en terminologia i el 21 als fonaments d'una teoria dels neologismes lèxics.

Conclusió i cloenda

En primer lloc, i com es pot deduir amb facilitat del conjunt dels epígrafs apuntats (i alhora de la precisió de cada un), s'ha de reconèixer que el llibre combina amb destresa la presentació dels panorames més amplis amb la de fotografies concretes que serveixen com a exemples i models molt precisos de casos particulars. Generalitats i especificitats que s'han sabut alternar al llarg de 371 pàgines denses, sense concessions. L'obra es presenta volgudament, sens dubte, com un recull de referència.

En segon lloc, si la terminologia és polièdrica, com bé defensa l'autora, igualment cal dir, en una ressenya com aquesta, que el llibre també és polièdric. Entre les seves grans aportacions hi ha, per començar, el fet de reconèixer la multiplicitat de dimensions de la terminologia (fixem-nos en el subtítol de l'obra: *Cognition, language and communication*, no s'ha triat perquè sí). També la seva interdisciplinarietat (o transdisciplinarietat, ara sense entrar en matisos): la terminologia és bàsicament transversal, i apunta arreu, des dels llocs corresponents a les ciències físiques als que pertanyen a les naturals o socials, des del si de les formals al de les "humanes", dels "nínxols" o formats experimentals als no experimentals... No hi ha "ciència", o "branca de la ciència", o "estudi", "camp d'estudi" o "disciplina", que se n'escapi: totes les àrees de coneixement o dominis del saber, tant és ara com en diguem, tenen un vocabulari tècnic, imprescindible en qualsevol ciència o en qualsevol dels (quasi)sinònims anteriors. Per cert, si féssim una mica de metalingüística o metaterminologia, caldria dir que tots aquests termes es podrien recollir en diferents diccionaris com a descriptors lexicogràfics del terme base o central que ens ocupa: *terminologia*. És un altre tema que donaria per parlar-ne molt, ben segur, perquè l'epistemologia no és cap ciència (... o *disciplina*, etc.) tancada.

En tercer lloc, i per anar acabant, valdria la pena recordar (o fer veure, si algú encara no ho creia) que la terminologia no és una mena de complement o apèndix, o de contingut pressuposat o elemental (en el sentit negatiu de la paraula) o de segon ordre: la terminologia és part de la ciència, *és ciència*, i no necessita cap adjectiu (com de vegades se li adjunta: *aplicada*, per exemple). És ciència en ella mateixa, i alhora no hi ha cap ciència, si es permet el joc de paraules, que no sigui terminològica: no hi ha ciència sense termes. El vocabulari científic d'una disciplina —la terminologia, en la (habitualment) primera accepció del terme— és imprescindible en qualsevol ciència, en forma part, i el seu establiment no pot ser, al seu torn, sinó científic: no es pot establir per cap altra via. Malgrat que en la tradició lexicogràfica hi ha hagut llacunes notables en aquest àmbit, amb diccionaris de lingüística o fins i tot de lingüística aplicada que no recullen el terme, d'altres diccionaris ja ho reconeixen amb tota la claredat, com el de "lingüística moderna" (noteu ara l'adjectiu, també) d'Alcaraz i Martínez (2004, s. v.):

En una segunda acepción [la primera, com s'acaba de dir, és "el conjunto de términos especializados de una disciplina"] es la ciencia o disciplina de carácter interdisciplinar (incorpora a lingüistas y a especialistas de cada materia técnica) que teoriza sobre la confección y el análisis de los términos especializados.

Si algú, repetim-ho, no s'ho pensava, pot provar de llegir el llibre de Maria Teresa Cabré i de repensar-s'ho. La terminologia és ciència, i és important com qualsevol ciència: resulta rellevant. Sens dubte l'aposta pel rigor científic és un dels grans valors d'aquest llibre, i va acompanyada d'una claredat expositiva més que notable, que defuig tant el barroquisme com el simplisme, fet que sempre es podrà considerar un valor afegit en un llibre de terminologia i de lingüística (la tradició terminològica de la lingüística, ho sap gairebé tothom, no ha estat mai un bon model).

En definitiva, és una sort i un encert que els treballs de Cabré s'hagin posat a disposició de la comunitat internacional amb una facilitat d'accés que no tenien en català, i no pas, ja s'ha mig dit a l'inici, perquè el català no pugui ser llengua de l'"alta" ciència (que també hi ha qui ho pensa, encara), sinó perquè el costum de no consultar textos en anglès (i ara mateix, ja, que no estiguin en línia) s'està estenent arreu del planeta i resulta lamentable i empobridor. Per consegüent, cal agrair, a totes les persones que han treballat per fer realitat aquesta empresa (Mercè Lorente i companyia, en resum), l'esforç esmerçat; i per descomptat, cal agrair, a l'autora, els (molts) anys d'estudi i d'investigació que li han permès oferir-nos la teoria i la pràctica que estan combinades —*atresorades* o *tresorejades*, dit a la manera clàssica (i trieu el terme)— en aquesta obra.

Lluís PAYRATÓ
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

Referències bibliogràfiques

- ALCARAZ, Enrique / MARTÍNEZ, María Antonia (2004²): *Diccionario de lingüística moderna*. Barcelona: Ariel.
- COSTA CARRERAS, Joan (ed.) (2009): *The Architect of Modern Catalan. Pompeu Fabra (1868-1948). Selected writings*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- LORENTE, Mercè / CABRÉ, Teresa (2021): «Teories i models en terminologia. Panorama teòric de la terminologia actual», *Terminàlia*, 24, p. 57-59.
- CALERO, M.ª Ángeles / RIZOS, Carlos / SELFA, Moisés (coord.) (2025): *A terra domestica, ad verba inlustranda. Homenaje al profesor Javier Terrado Pablo*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 363 p.

Amb motiu de la maduresa acadèmica assolida recentment pel professor i investigador Javier Terrado Pablo, tres dels seus col·legues i deixebles (M.ª Ángeles Calero, Carlos Rizos i Moisés Selfa) han coordinat aquesta obra col·lectiva que ofereixen com a penyora de gratitud i homenatge al seu mestre, que, des de la terra de la llar, ha donat llum a les paraules, tal com